

Hörmətli oxucular!

“Azərbaycan Prokurorluğu” jurnalının redaksiyası yeni – “Diskussiya klubu” adlı rubrika açır. Rubrikada qanunvericiliyin, məhkəmə-istintaq təcrübəsinin problemləri, elmi-nəzəri baxışlar, metodiki bilgiler və s. bağlı mövzular üzrə müzakirələr təşkil ediləcək. Maraqlı fikir və təkliflər jurnalda dərc olunacaq. Redaksiya heyəti oxuculara bu rubrika çərçivəsində daha fəal əməkdaşlığa dəvət edir.

“Qəsdən sağlamlığa yüngül zərər vurma”**əməlinin dekriminalizasiyası prespektivləri barədə**

Cinayətkarlığa qarşı mübarizəyə ayrılan ictimai (dövlət) resursların miqdarı ilə cinayətin cinayət-hüquqi xarakteristikası və ağırlıq dərəcəsi arasında korrelyasiya əlaqəsi çox zəif və şərtidir. Demək olmaz ki, qəsdən adam öldürmə cinayətinə sərf olunan resurs xuliqanlıq cinayətinə sərf olunan resursdan çoxdur və ya az ağır cinayətə sərf olunan resurs xüsusilə ağır cinayətə sərf olunan azdır. Təcrübə göstərir ki, bu, hər bir konkret işin xüsusiyyətlərindən asılı olur, bəzən böyük ictimai təhlükə törətməyən və az ağır cinayətlərin açılmasına, istintaqına və s. daha ağır cinayətlərə sərf olunan xeyli artıq resurs tələb edilir.

Qeyd edilənlərə əsasən, cinayətkarlığa qarşı mübarizəyə sərf olunan ictimai resursların (əməliyyat-axtarış, təhqiqat, istintaq, məhkəmə baxışı, cəza çəkmə, sosial reabilitasiya tədbirləri və s.) cinayətlərin xarakterindən və ictimai təhlükəlilik dərəcəsindən asılı olmayaraq bərabər paylanması prezumpsiyasının mövcudluğunu irəli sürmək olar. Bu prezumpsiya cinayətkarlıqla mübarizədə resursların ədalətli paylanmamasının əsasını təşkil edir.

Azərbaycan Respublikası Daxili İşlər Nazirliyinin internet sahifəsində yerləşdirdiyi statistik məlumatlara əsasən, 2013-cü ildə bütün uçot subyektləri üzrə 22381 cinayət qeydə alınmışdır. Daxili işlər və prokurorluq orqanları üzrə qeydə alınmış cinayətlər 20465 fakt təşkil etmişdir. Onların 52,7% (10781) az ağır, 33,1% (6774) böyük ictimai təhlükə törətməyən və 14,2% (2910) ağır və xüsusilə ağır növlərə aiddir.

Rəqəmlər göstərir ki, cinayətlərin əksər hissəsini ağır və xüsusilə ağır olmayan cinayətlər (85,8%) təşkil etmişdir. Belə cinayətlər dövlətin,

cəmiyyətin və şəxsiyyətin maraqlarına elə də ciddi ziyan vurmur. Lakin cinayətkarlıqla mübarizəyə ayrılan dövlət resurslarının (insan, maddi-texniki, maliyyə və s.) əhəmiyyətli hissəsi bu cinayətkarlığa (böyük ictimai təhlükə törətməyən və ya az ağır cinayətkarlıq) qarşı mübarizəyə yönəldilir. Böyük ictimai təhlükə törətməyən və az ağır cinayətlərin ictimai təhlükəsizliyi nisbətən aşağı olmasına, dövlət və cəmiyyət üçün ciddi təhlükə törətməməsinə baxmayaraq, onlarla mübarizəyə cəmi cinayətkarlığa qarşı mübarizəyə yönəldilən resursların təxminən yarısı sərf olunur. Bu, ədalətsizlikdir, çünki, cinayətkarlıqla mübarizəyə yönəldilən resursların miqdarının mövcud və potensial təhdidlərin xarakterindən asılı olması daha məntiqlidir. Ona görə də, mövcud cinayət qanunvericiliyində böyük ictimai təhlükə törətməyən və az ağır cinayətlər kimi təsnif edilən cinayətlərin sayının azaldılması, onlarla bağlı cinayət prosesinin sadələşdirilməsi istiqamətində əsaslı tədbirlər həyata keçirilməlidir.

İlk növbədə Cinayət Məcəlləsindən 128-ci maddəsinin¹ çıxarılmasına baxıla bilər. Bu maddədə nəzərdə tutulmuş əmələ görə cinayət məsuliyyətinin inzibati məsuliyyətlə əvəzlənməsi mümkündür. Belə əvəzləmə nəticəsində dövlətin, ictimaiyyətin və fərdlərin maraqlarına zərər təhdidi olmayacaqdır. Maddənin sanksiyası inzibati hüquqpozmalara görə nəzərdə tutulan sanksiyalardan əhəmiyyətli dərəcədə fərqlənir. Digər tərəfdən, bu növ cinayətlərin araşdırılmasına, şəxslərin barəsində cinayət təqibi həyata keçirilməsinə, mühakiməyə, cəzanın çəkilməsinə və s. sərf olunan vəsaitə qənaət ediləcək.

Bunun üçün Azərbaycan Respublikası İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 38-1-ci maddəsində (Maddə 38-1. Döymə)² dəyişiklik etmək kifayətdir.

¹ Bax: Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsi: “Maddə 128. Qəsdən sağlamlığa yüngül zərər vurma. Sağlamlığın qısa müddətə pozulmasına və ya ümumi əmək qabiliyyətinin cüzi itirilməsinə səbəb olmuş qəsdən sağlamlığa yüngül zərər vurma - üç yüz manatadək miqdarda cərimə və ya bir ilədək müddətə islah işləri və ya bir ilədək müddətə azadlıqdan məhrumetmə ilə cəzalandırılır”

² Bax: Azərbaycan Respublikasının İnzibati Xətalər Məcəlləsi: “Maddə 38-1. Döymə. Döymə və ya sair zorakı hərəkətlərlə qəsdən fiziki ağır yetirməyə görə - beş yüz manatdan min manatadək miqdarda cərimə edilir və ya işin hallarına görə, xətanı törədən şəxsiyyəti nəzərə alınmaqla iki ayadək müddətə inzibati həbs tətbiq olunur. Qeyd: 1. Bu maddədə nəzərdə tutulmuş əməl sağlamlığa ağır, az ağır və ya yüngül zərər vurmaqla törədildikdə Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin müvafiq maddələrinə əsasən cinayət məsuliyyətinə səbəb olur. 2. Bu maddədə nəzərdə tutulmuş inzibati xəta haqqında iş üzrə icraat yalnız zərərçəkmiş şəxsin ərizəsi əsasında başlanılır. 3. Bu maddədə nəzərdə tutulmuş inzibati xətanı törətmiş şəxs zərərçəkmiş şəxslə barışdıqda inzibati xəta haqqında iş üzrə icraata xitam verilir.”

Maddənin “Qeyd”inin 1-ci bəndində göstərilmişdir ki, “Bu maddədə nəzərdə tutulmuş əməl sağlamlığa ağır, az ağır və ya yüngül zərər vurmaqla törədildikdə Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin müvafiq maddələrinə əsasən cinayət məsuliyyətinə səbəb olur.” Bu mətnə “ağır, az ağır və ya yüngül” sözlərini “ağır və ya az ağır” sözləri ilə əvəz etməklə buna nail olmaq mümkündür.

Qəsdən sağlamlığa yüngül zərər vurma cinayətinin inzibati hüquqpozmalara aid edilməsi nəinki resurslara qənaət edilməsi, həmçinin, insan hüquqlarının daha dolğun və səmərəli müdafiəsi baxımından da zəruridir. Təklif olunan dəyişiklik zərərçəkmiş şəxslərin hüquqlarının daha səmərəli tanınmasına və müdafiəsinə yönəlmiş müasir kriminoloji tendensiyaya uyğundur. İXM-nin 38-1-ci maddəsinin “qeyd”ində göstərilmişdir: “2. Bu maddədə nəzərdə tutulmuş inzibati xəta haqqında iş üzrə icraat yalnız zərərçəkmiş şəxsin ərizəsi əsasında başlanılır. 3. Bu maddədə nəzərdə tutulmuş inzibati xətanı törətmiş şəxs zərərçəkmiş şəxslə barışdıqda inzibati xəta haqqında iş üzrə icraata xitam verilir.” Bu əməl cinayət hesab edildikdə, zərərçəkmiş şəxsin prosessual hüquqları xeyli azdır. Məsələn, əməli törətmiş şəxs zərərçəkmiş şəxslə barışdıqda onun barəsində başlanmış icraata xitam verilmir. Bunun üçün müstəntiqin, təhqiqatçının və prokurorun ümumi razılığına da ehtiyac vardır.³

Digər tərəfdən, CM-nin 128-ci maddəsinin mövcud konstruksiyası yuridik texnika baxımından kifayət qədər qeyri-müəyyəndir. “Qısa müddət”, “ümumi əmək qabiliyyəti”, cüzi itirilmə” kimi anlayışlarda subyektivlik elementləri həddən artıqdır. Praktikada bu, hüquqi özbaşınalılara səbəb olur. Təcrübə göstərir ki, şəxsin məsuliyyətə cəlb edilib-edilməməsi məhkəmə-tibb ekspertizasının qeyri-müəyyən arqumentli rəyindən asılı olur. Qəsdən sağlamlığa yüngül zərər vurmağın “sağlamlığın qısa müddətə pozulmasına və ya ümumi əmək

qabiliyyətinin cüzi itirilməsinə” səbəb olmuş və ya olmamış növləri arasında sərhəd yayğındır, obyektiv meyarlardan məhrumdur. Sağlamlığa vurulmuş zərərlərin izləri isə, qısa müddət ərzində itir. Rəy isə adətən, bu izlər itəndən sonra tərtib və təqdim edilir. Faktiki olaraq ekspert rəyini şübhə altına almaq, onu mübahisələndirmək imkanları olmur. Bu, cinayət prosesi iştirakçılarının (zərərçəkmiş şəxsin, təqsirləndirilən şəxsin) hüquqlarının hüdudlarını daraldır. Belə qeyri-müəyyən konstruksiyalı əmələ görə cinayət məsuliyyəti təsbit olunmasını proporsionallıq prinsipinə uyğun hesab etmək mümkün deyildir.

İnzibati hüquqpozmalar üzrə insan hüquqlarının təmin edilməsi, xüsusən də müdafiə standartları cinayətlər üzrə mövcud olan standartlardan fərqlidir. Sonuncular kifayət qədər yüksəkdir. Bunun səbəbi odur ki, cinayət nəticəsində insan hüquqlarına və azadlıqlarına təhdidlər daha real və ciddidir. Onları qarşılamaq üçün nəzərdə tutulan mexanizmlər də adekvat səviyyəli olmalıdır. CM-nin 128-ci maddəsinin qeyd edilən konstruktiv xüsusiyyətləri cinayətlər üçün müəyyənləşdirilmiş (məsələn, İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin presedent hüququ ilə) müdafiə standartlarına cavab vermir. Həmin xüsusiyyətlər inzibati hüquqpozmalar üçün məqbul hesab edilə bilər.

Göründüyü kimi, Cinayət Məcəlləsindən “qəsdən sağlamlığa yüngül zərər vurma” əməlinin çıxarılması dövlətin cinayətkarlıqla mübarizəyə ayırdığı resurslara xeyli qənaət edilməsinə, əməlin özünün xarakterini isə insan hüquqlarının müdafiə standartlarına uyğunlaşdırılmasına, subyektlərin hüquqlarının daha səmərəli müdafiəsinə səbəb ola bilər.

Nazir Bayramov,

Elm-Tədris Mərkəzinin rəisi,

III dərəcəli dövlət ədliyyə müşaviri

³ Bax: Azərbaycan Respublikasının Cinayət-Prosessual Məcəlləsi: “37.3. İctimai-xüsusi ittiham qaydasında cinayət təqibi zərər çəkmiş şəxsin şikayəti əsasında və ya bu Məcəllənin 37.5-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş hallarda prokurorun təşəbbüsü ilə Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin (...) 128 (...) -ci maddələrində göstərilən cinayətlərə görə həyata keçirilir. 37.4. İctimai-xüsusi ittiham qaydasında cinayət təqibinə Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 73-cü maddəsində nəzərdə tutulmuş hallardan başqa zərər çəkmiş şəxslə təqsirləndirilən şəxsin barışması ilə əlaqədar xitam verilə bilməz.” (...) Maddə 40. Cinayət təqibinin həyata keçirilməməsinə imkan verən hallar. 40.1. Cinayət qanunu ilə nəzərdə tutulmuş cinayət məsuliyyətindən və cəzadan azad etmə hallarının mövcudluğu cinayət təqibinin həyata keçirilməməsinə imkan verir. 40.2. Şəxsin cinayət məsuliyyətindən azad edilməsi üçün Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 72—74-cü maddələrində nəzərdə tutulmuş aşağıdakı hallarda təhqiqatçının və müstəntiqin prokurorla razılaşdırılmış qərarına əsasən cinayət təqibi başlanılmaya və ya ona xitam verilə bilər: 40.2.1. səmimi peşmanlıq çəkildikdə; 40.2.2. zərər çəkmiş şəxslə barışdıqda; 40.2.3. şərait dəyişdikdə;”